



УДК 159.93

PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF CONSCIOUS REJECTION OF MOTHERHOOD**ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УСВІДОМЛЕНОЇ ВІДМОВИ ВІД МАТЕРИНСТВА****Todortseva Y.V. / Тодорцева Ю.В.***Ph.D, the Associate prof. / к. пед. н., доц.*

ORCID: 0000-002-4708-581X

Arnaut O.A. / Арнаут О.О.*Bachelor of speciality "Psychology" / бакалавр спеціальності «Психологія»**Odessa Polytechnic National University, Odessa, Shevchenko Ave, 1, 65044**Національний університет «Одеська політехніка», Одеса, проспект Шевченка, 1, 65044*

Анотація. В роботі представлено аналіз результатів емпіричного дослідження на виявлення психологічних механізмів добровільно бездітних жінок в межах України, що свідчить про психологічні механізми жінок, які усвідомлено відмовилися від материнства. У першій частині статті представлено різні аспекти ідеології чайлдфрі, яка характеризується свідомим небажанням мати дітей, не маючи при цьому будь-яких фізіологічних розладів. Також наголошується, що в Україні рух чайлдфрі поки що є відносно новим явищем, яке активно набирає популярності. Українські жінки часто стикаються з проблемою нерозуміння та засудження їхнього вибору суспільством. Основний внесок автора полягає в тому, що у другій частині статті подано аналіз даних емпіричного дослідження на основі авторського опитувальника, який дав змогу зробити певні висновки щодо психологічних механізмів свідомої відмови від материнства.

Ключові слова: чайлдфрі, добровільна бездітність, усвідомлена відмова від материнства, життєві пріоритети та цінності, мотиви та психологічні механізми.

Вступ.

З плином часу у сучасному суспільстві поступово розвивається інститут сім'ї та шлюбу, змінюються цінності та пріоритети у соціумі. Ці тенденції трансформують сімейну сферу, що призводить до проблеми традиційного ставлення до батьківства, зокрема материнства, та свідомої бездітності. Сучасні жінки віддають перевагу більш кар'єрі, ніж сім'ї, живуть заради себе, своїх потреб та бажань, мають інші цінності та переконання. Материнство віддалено для них, вони свідомо обирають не мати дітей, що відповідає ідеології «добровільної бездітності». Тому, на тлі таких трансформацій, у ХХ ст. у США з'являється рух «Чайлдфрі», який стрімко розвивається, набирає обертів та популярності у Європі, а з часом і в усьому світі. Представники цього руху свідомо відмовляються від батьківства і вважають, що мати дітей чи не мати – це особистий вибір кожного, який не повинен заперечуватися суспільством. Такі особи мають тверду позицію з питання будь-коли мати дітей, цінують власну свободу більш за все та вважають, що можна прожити яскраве, щасливе, насичене життя і без дітей.

Основний текст.

В Україні рух чайлдфрі розглядається як нове соціально-психологічне явище, адже українське суспільство прагне інтегруватися до західного демократичного суспільства, де обрання батьківства або добровільної бездітності не є виключенням із прийнятих соціальних норм, виходячи з власних



установок, потреб, переконань та уподобань [1]. Українців так приваблює західний менталітет, тому що у кожного індивіда є можливість робити власний вибір у всіх сферах життєдіяльності, вони більш розкуті, вільні і добре ставляться до іншого світогляду.

Поки що рух чайлдфрі в нашій країні не набув великих масштабів, але все ж таки можна знайти в Інтернеті наукові праці дослідників, статті в електронних виданнях та деякі офіційні статистичні дані. Так, дослідник О. Стрельник розглядає «добровільну бездітність» через пронаталістичний дискурс [2]; А. Шаповал вважає основним мотивом добровільної бездітності психологічні травми у жінок [3]; Л. Шевченко, Ю. Кобікова детально аналізують мотиви добровільної бездітності [4]. Однак системних досліджень цього феномену в Україні не проводилося, тому такий відносно новий напрям потребує пильної уваги.

Треба розрізнити поняття «чайлдлісс» (анг. child-less), «чайлдхейтер» (англ. childhater) від «чайлдфрі» та їх представників. Чайлдлісс – це людина, що не може мати дітей через наявні медичні протипоказання, або індивідуальні медичні причини. Чайлдхейтер – це людина, що ненавидить дітей, або відчуває огиду, відразу до всього, що пов'язано з дітьми. Чайлдфрі, як вже відомо, це людина, яка по якимось своїм причинам просто не хоче мати дітей. Представників чайлдфрі може не влаштовувати лише «дискомфорт, який супроводжує наявність дітей або їх поведінка». Хоча рух чайлдфрі в Україні став відомий з 2004 року, але ще й досі не сприймається так серйозно як в інших країнах через домінуючу позицію традиційної моралі людей старшого покоління. Добровільний відказ від народження дітей спочатку сприймався українцями з зацікавленням, дивуванням від нового закордонного явища, але далі після більш детального огляду рух усвідомленої відмови від материнства розглядався як егоїзм, відхилення від соціально прийнятих норм, безвідповідальність тощо.

Перейдемо до опису емпіричного дослідження, націленого на виявлення психологічних механізмів добровільно бездітних жінок в межах України.

Методи збору первинної інформації. Дослідження психологічних механізмів усвідомленої відмови від материнства проводилось за допомогою онлайн-опитування в межах України.

Місце і час проведення. Назва інструментарію. Назва інструментарію – анкета «Психологічні механізми усвідомленої відмови від материнства». Місце: платформа гугл-форма. Час проведення дослідження: з 03.05.2022 по 10.05.2022 рр.

Вибірка дослідження. В даному дослідженні приймали участь 11 респонденток від 25 до 50 років (поділені на окремі вікові категорії).

Метою емпіричного дослідження є виявлення психологічних механізмів усвідомленої відмови від материнства.

Нами був створений опитувальник для жінок, які свідомо відмовилися від материнства, спрямований на усвідомлення психологічних механізмів, причин і мотивів їх відмови, їхні цінності, ставлення до дітей та умов їх народження в цілому, проблеми з якими вони стикалися в соціумі, виховання, рівень



матеріального добробуту та можливі психологічні травми попереднього досвіду життя у батьківській сім'ї, їхні уявлення про ідеальну сім'ю, чи є підтримка та розуміння з боку близьких та друзів щодо вибору рішення стати чайлдфрі тощо.

Опитувальник складається з 33 питань, 3 з яких це паспортичка (вік, рівень освіти, сімейний стан). В деяких питаннях був вибір обрання не однієї, а кількох відповідей зі списку, або дописати власну відповідь, та одне відкрите питання щодо уявлення «ідеальної сім'ї».

Опитування полягало в тому, щоб дослідити та виявити психологічні механізми усвідомленої відмови від материнства, тим самим, дізнатися які причини, мотиви впливають на прийняття рішення стати чайлдфрі.

У дослідженні взяло участь 11 жінок, серед яких 36,4% - 25-30 років, 18,2% - 35-40 років, 27,3% - 40-45 років, 18,2% - 45-50 років. Респонденток віком 30-35 років не виявилось. На питання про рівень освіти 90,9% відповіли, що мають вищу освіту, і тільки 9,1% - середню. Щодо сімейного стану жінки відповіли, що 63,6% - неодружені, 18,2% - одружені, і по 9,1% - або перебувають у фактичному шлюбі (спільне життя), або перебувають у відносинах.

На питання анкети щодо проблем, з якими жінки стикалися в соціумі через вибір чайлдфрі, 72,7% відповіли, що стикалися з гендерними стереотипами, тобто для жінки мати дітей – це обов'язок або мета всього життя, 63,6% - стикалися з тим, що чайлдфрі сприймається соціумом як егоїзм та безвідповідальність, 45,5% - стикалися з тим, що чайлдфрі сприймається як західний «тренд», який з часом зникне. Наочно бачимо, що тиск зі сторони соціуму на чайлдфрі-жінок все ж таки є, і більшість з ним стикається постійно (рисунок 1).

1. Оберіть проблеми, з якими Ви стикалися в соціумі через вибір чайлдфрі:

 Копировать

11 ответов

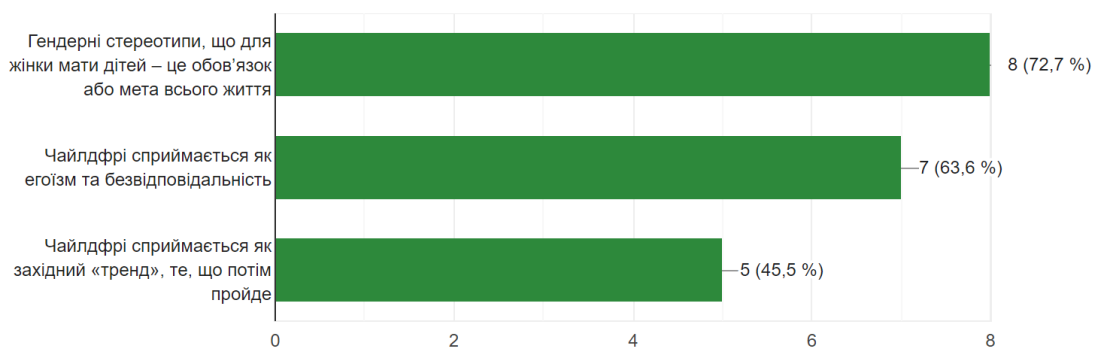


Рисунок 1. Проблеми, з якими стикаються в соціумі через вибір чайлдфрі.

Авторська розробка

На питання «Як Ви вважаєте, народження дітей має якийсь вплив на кар'єрне зростання і матеріальне становище?» 81,8% відповіли позитивно, що народження дитини впливає і на кар'єрне зростання, і на матеріальне становище, проте 18,2% було важко відповісти на це питання. На питання «Як Ви ставитесь до дітей в цілому?» 54,5% відповіли, що ставляться нейтрально, а 45,5% відповіли, що ставляться позитивно. Це свідчить про те, що в дослідженні не було чайлдхейтерів (негативне ставлення до дітей).



На питання «Як Ви думаєте, в яких умовах повинні народжуватися діти?» 72,7% відповіли, що коли пара психологічно готова до народження, 63,6% - коли є стабільне матеріальне забезпечення, 27,3% - у повній сім'ї, 18,2% - коли ти проживаєш в країні зі стійкою економікою, політикою та екологією, 9,1% - коли пара готова як психологічно, так і фінансово. Таким чином, для багатьох респонденток вирішальним є психологічна готовність пари та стабільне матеріальне забезпечення. Ніхто з респондентів не відповів, що діти повинні народжуватися у будь-яких умовах. Це є хорошим показником освіченості сучасних жінок.

На питання «Які, на Вашу думку, соціальні мотиви впливають на відмову від материнства?» 81,8% вважають, що впливає незадовільна економічна ситуація в країні, 36,4% - відсутність або недоступність якісних дитячих закладів, 27,3% - екологічні проблеми, по 18,2% - високий рівень кримінальної злочинності у країні та аномально високий чи низький рівень релігійності у країні, і по 9,1% - власний вибір не мати дітей та власна готовність до материнства. Тобто, вагомим соціальним мотивом, який впливає на відмову від материнства є незадовільна економічна ситуація у країні.

На питання «Які, на Вашу думку, особистісні мотиви впливають на відмову від материнства?» 81,8% вважають економічну стабільність, 63,6% - страх відповідальності, по 54,5% - бажання професійної реалізації та самореалізація (самовдосконалення), по 36,4% - діти як обмежувачі свободи, страх перед змінами у житті, і 9,1% обрали відповідь власний вибір.

Як бачимо за відповідями, ці два питання щодо соціальних та особистісних мотивів відмови від материнства взаємопов'язані, тобто через незадовільну економічну ситуацію в країні не має економічної стабільності у сім'ях/парах. Також більшість жінок мають бажання професійної реалізації та самореалізації як особистості в першу чергу. У багатьох присутній страх відповідальності, і через це вони свідомо відмовляються від материнства.

На питання «Чи стежите Ви ретельно за своїм тілом (фігурою) та здоров'ям?» 63,6% відповіли, що «швидше так», 36,4% відповіли, що «так», ретельно стежать. Таким чином, для жінок, які усвідомлено відмовилися від материнства є важливим стан їх тіла, фігура, здоров'я. Це є ще одним мотивом відмови від материнства, бо вагітність та пологи вносять свої корективи у тіла жінок і не всі хочуть з цим миритися.

На питання «Як Вам здається, Ваші батьки повністю реалізували себе як особистості?» думки розділилися – по 27,3% вважають «так», «швидше ні», «точно ні» і 18,2% «швидше так». Оскільки, наші батьки – це зазвичай взірць чого і яким чином треба досягнути у житті, або яких помилок треба уникати, у жінок-чайлдфрі з'являється ця потреба у самореалізації в першу чергу. Тобто, або домогтися того, чого не зуміли батьки, або тримати постійно високу планку у кар'єрі і бути ще кращими за батьків в плані самореалізації.

На питання щодо кількості дітей (братів, сестер) у батьківській сім'ї 63,6% відповіли «двоє», 18,2% – «троє», 9,1% – «єдина дитина у сім'ї» та відповідь «четверо». На питання щодо благополуччя батьківської сім'ї, 54,5% опитуваних вважають, що вирости у благополучній сім'ї, 27,3% було важко відповісти,



18,2% вважають, що вирости у неблагополучній сім'ї. Благополуччя батьківської сім'ї може відбитися у подальшому житті. Гарним є показник, що більшість опитаних жінок-чайлдфрі з благополучних сімей. Це свідчить про те, що не обов'язково жінки, які виростили з неблагополучних сімей, потім не хочуть мати дітей через неблагополуччя родини у дитинстві. Частіше всього, жінки, які усвідомлено відмовилися від материнства, з благополучних сімей з достатком.

На питання «Чи знають Ваші батьки та родичі про те, що Ви чайлдфрі?» 45,5% відповіли, що знає більша частина, 27,3% – «приблизно половина знає, половина ні», 18,2% – «ніхто з моїх друзів та близьких не знає», 9,1% – «знає менша частина». Це питання показує, що є жінки, які все ще соромляться говорити батькам та родичам про своє рішення бути чайлдфрі. На питання «Як батьки та родичі ставляться до Вашого рішення стати чайлдфрі?» 45,5% відповіли, що частина їх підтримує, а частина ні, 36,4% – «здебільшого ставляться нейтрально», по 9,1% – «більшість родичів підтримує мене» та «більшість родичів мене не підтримує». Підтримка близьких нам людей щодо рішення стати чайлдфрі дуже вагомий показник. По відповідях опитуваних бачимо, що більшості опитуваних не вистачає підтримки з боку батьків та родичів.

На питання щодо причин, через які жінки свідомо відмовилися від материнства, 90,9% респонденток відповіли, що діти вимагають великої кількості витрат часу, 72,7% вважають причиною негативну економічну ситуацію у країні, 54,5% відповіли, що діти вимагають великої кількості грошових коштів, 36,4% – «мені доведеться довго відновлювати своє тіло та фізичну форму після народження дитини», «мене лякає процес пологів», «мені здається, що батьківство, будучи незворотнім кроком, мені не сподобається», 27,3% – «мені здається неможливим зберегти незмінним той рівень емоційної та фізичної близькості з партнером після появи дитини», «світ занадто небезпечний, щоб моя дитина жила в ньому», 18,2% вважають негативний соціально-культурний простір у країні, 9,1% написали такі власні варіанти відповідей – «Я обираю себе в своєму житті. Не всі хочуть бути батьками. Це нормально», «Просто нема бажання народжувати та виховувати дитину», «Я сама до цього просто не готова» (рисунок 2).

28. Оберіть зі списку причини, через які Ви свідомо відмовилися від материнства:



11 ответов

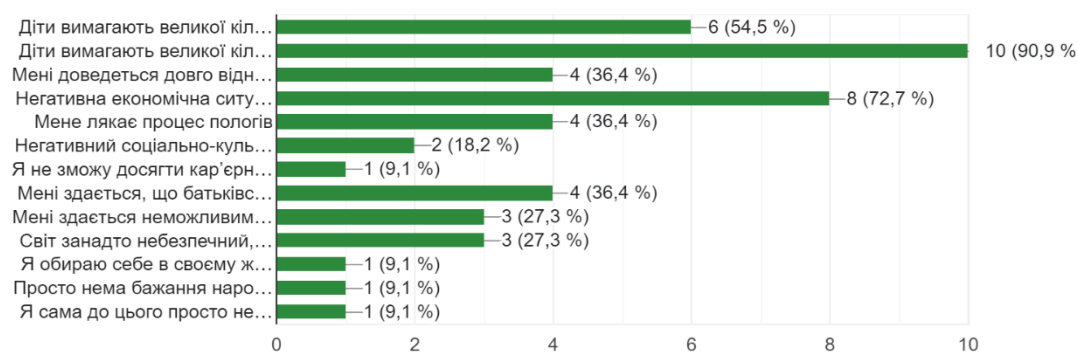


Рисунок 2. Причини, через які жінки свідомо відмовилися від материнства.
Авторська розробка



З приводу цього важливого питання бачимо, що причини відмови від материнства різні й їх досить багато. Це і економічні проблеми у країні, і соціальні, і індивідуальні, такі як, наприклад, страх, власне тіло, неготовність, утримання емоційної та фізичної близькості з партнером, обрання себе в житті як пріоритет. І найважливіше, з чим більшість жінок погоджується, це те, що діти вимагають багато часу та великої кількості грошових коштів. Для багатьох жінок-чайлдфрі час, кошти, економічна ситуація у країні - це основні причини, через які вони свідомо відмовилися від материнства.

На питання, що для жінок-чайлдфрі означає поняття «ідеальна сім'я», опитувані жінки дали такі відповіді:

1. взаєморозуміння та підтримка;
2. батько, мати, брати та сестри. Достатньо простору для кожного;
3. я не вірю, що є ідеальна сім'я. Просто є той стан, в якому усім комфортно, де всі раді бачити один одного, і з захопленням проводять час разом;
4. люди, яким добре разом, які розуміють та поважають один одного та дивляться в одному напрямку;
5. це порозуміння, вміння йти на компроміси, повага один до одного;
6. взаємна підтримка, вміння спілкуватись, якщо виникають проблеми, з мінімальним рівнем конфліктів;
7. обидва батьки мають гарну стабільну роботу та психологічний стан. Всі люблять один одного;
8. гармонічні відносини двох людей;
9. здорові психологічні відносини, спільне дозвілля, турбота, любов, підтримка, особистісні рамки, матеріальна стабільність;
10. там, де панує любов;
11. фінансово благополучна, любляча пара, яка має час та бажання займатися своїми дітьми з задоволенням.

Якщо узагальнити відповіді респондентів щодо уявлення «ідеальної сім'ї», то бачимо, що головне для багатьох це взаєморозуміння, любов, повага, підтримка, матеріальне та фінансове благополуччя у родині.

Висновки.

У статті були розглянуті різні аспекти ідеології чайлдфрі, що характеризується свідомим небажанням мати дітей, не маючи при цьому ніяких фізіологічних порушень. Такі люди понад усе цінують свободу і вважають, що і без дітей можна прожити щасливе повноцінне життя. В Україні рух чайлдфрі поки що є відносно новим явищем, який активно набирає популярності. Українські жінки часто стикаються з проблемою непорозуміння та осуду їх вибору зі сторони соціуму. Всі чинники свідомої відмови від материнства необхідно розглядати індивідуально, адже вони можуть бути обумовлені багатьма іншими причинами, захисними механізмами, за якими ховається справжня причина відмови від народження дітей. Завдяки всьому вищесказаному, можна зробити висновок, що відмова від материнства є цілком нормальним індивідуальним рішенням, яке не повинне засуджуватися суспільством, і що дітонародження не є обов'язковим для жінки.

Був представлений аналіз емпіричних даних дослідження, який дозволив



зробити певні висновки щодо психологічних механізмів усвідомленої відмови від материнства. Відповідно до отриманих результатів дослідження, можна сказати, що жінки-чайлдфрі нічим не жертвують, їм просто подобається бездітний спосіб життя. Маючи зовсім інші цінності, вони кидають виклик фундаментальним суспільним цінностям. На питання щодо значущих цінностей для жінок, які усвідомлено відмовилися від материнства, на першому місці є здоров'я, потім фінансова незалежність та самореалізація, сім'я та друзі, подорожі та відпочинок, професійне зростання, кар'єра та суспільне визнання. Для багатьох жінок, виходячи з відповідей на запитання щодо уявлення «ідеальної сім'ї», головними постають взаєморозуміння, любов, повага, підтримка, матеріальне та фінансове благополуччя у сім'ї. З приводу важливого питання щодо причин, через які жінки свідомо відмовилися від материнства бачимо, що причини різні й їх досить багато. Це і економічні проблеми у країні, а також соціальні та індивідуальні складнощі, такі як страх, власне тіло, неготовність, утримання емоційної та фізичної близькості з партнером, обрання себе в житті як пріоритет. Для багатьох українських жінок головним чинником відмови від материнства стає не егоцентризм, а страх перед фінансовими і побутовими проблемами.

Література:

1. Слюсар К. С. Чайлдфрі як виклик емпіричному мисленню // Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. № 3. URL: <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/8.pdf>
2. Стрельник О. (Не)батьківство як вибір : добровільна бездітність у наукових та суспільних дискусіях. Вісник національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2012. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/2/2_2012.pdf
3. Шаповал А. «Чайлд-фрі» – новітня загроза зниження народжуваності. 2011. № 10. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2568/>
4. Шевченко Л. О., Кобікова Ю. В. Гендер у психологічних та соціологічних дослідженнях: навч. посіб. Київ, 2015. 148 с.

References.

1. Sliusar, K. S. (2020). Childfree as a challenge to empirical thinking]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 3. Retrieved from <http://www.nvppp.in.ua/vip/2020/3/8.pdf> [in Ukrainian].
2. Strelnyk, O. (2012). (Ne)batkivstvo yak vybir: dobrovilna bezditnist u naukovykh ta suspilnykh dyskusiiakh [(Non)parenthood as a choice: voluntary childlessness in scientific and social debates]. *Visnyk natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «Kyivskyi politekhnichniy instytut»*. Retrieved from http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2012/2/2_2012.pdf [in Ukrainian].
3. Shapoval, A. (2011). «Child-free» – novitnia zahroza znyzhennia narodzhuvanosti [“Child-free” is the newest threat to declining birth rates]. Retrieved from <https://veche.kiev.ua/journal/2568/> [in Ukrainian].
4. Shevchenko, L. O., Kobikova, Yu. V. (2015). *Hender u psykholohichnykh ta sotsiolohichnykh doslidzhenniakh: navch. posib* [Gender in psychological and sociological research: teaching manual]. Kyiv. 148 p. [in Ukrainian].



Abstract. *The article includes an analysis of the results of empirical study to identify psychological mechanisms of voluntarily childless women in Ukraine, indicating the psychological mechanisms of women who consciously rejected motherhood. In the first part of this article discussed various aspects of the ideology of childfree, which is characterized by a conscious unwillingness to have children, without having any physiological disorders. It is also emphasized that in Ukraine the childfree movement is still a relatively new phenomenon that is actively gaining popularity. Ukrainian women often face the problem of misunderstanding and condemnation of their choices by society. The main contribution of the author is that in the second part of the article presented an analysis of empirical research data based on the author's questionnaire, which made it possible to draw certain conclusions about the psychological mechanisms of conscious rejection of motherhood.*

Key words: *childfree, voluntary childlessness, conscious rejection of motherhood, life priorities and values, motives and psychological mechanisms.*

Науковий керівник: *канд.пед.н., доц. Тодорцева Ю.В.*

Статтю надіслано: 21.01.2023 р.

© Арнаут О.О.